

A h m e t H a m d i T a n p i n a r

INSTITUT ZA  
PODEŠAVANJE  
VREMENA

*Prevod s turskog  
Vesna Gazdić*

Beograd  
2010  
DERETA

*Molim Boga da me ludilom izleči,  
Jer se prokletim razumom ne umedoh spasiti.*

Izet Mola

PRVI DEO

# Velika očekivanja

# 1

Svi koji me poznaju znaju da nisam zaljubljenik u pisanu reč. Ako se izuzmu priče Žila Verna i Nila Kartera, koje sam kao dete pročitao, moje celokupno obrazovanje bi se svelo na zbirku narodnih priča Tutiname<sup>1</sup>, *Hiljadu i jednu noć*, priče Abu Ali Sine i nekoliko istorijskih romana koje sam prelistao, preskačući arapske i persijske reči. Mnogo kasnije, pre osnivanja Instituta, pošto sam bio bez posla, kod kuće bih s vremena na vreme bacio pogled na dečje udžbenike. Isto tako, ponekad sam, nemajući izbora, po ceo dan provodio u kafanama u Edirnekapiju i Šehzadebašiju i tada bih čitao novine od početka do kraja, i novinske članke, i sitne dodatke. Ovome bih dodao i radove o psihoanalizi koje je objavljivao doktor Ramiz, moj lekar iz perioda kada sam bio na ispitivanjima u zatvorskoj bolnici i, kasnije, moj veliki dobrotvor. Da opravdam naklonost ukazanu od strane ovog naučnika čije su polje rada bile tako ozbiljne stvari, mogao bih vam predstaviti ove knjige i članke ne preskačući nijedan redak.

---

<sup>1</sup> Persijski prevod staroindijske zbirke priča iz XII veka, pod nazivom *Sedamdeset papagajevih priča*, Abu Ali Sine (981–1037), persijskog naučnika, lekara, filozofa, u Evropi poznatog kao Avicena. – *Prim. prev.*

Međutim, ova dela, koja su se bavila veoma važnim problemima meni nepoznatog porekla, nisu baš odgovarala ni mom književnom ukusu niti načinu na koji ja posmatram stvari. Jedino su bila korisna u prikriivanju moje nestručnosti tokom dugih razgovora s doktorom Ramizom, u kojima je on uvek pričao, a ja slušao. Čovek nikad ne zaboravlja iskustva koja nosi iz detinjstva. Izuzev arapske gramatike i sintakse od Ahvila i Emsila, u početku, i, kasnije, udžbenika, moj otac je bio protiv čitanja knjiga. Može biti da sam zbog ove cenzure ili pretnje u potpunosti odbacio čitanje.

Uprkos tome, u izvesnom poglavlju svog života uspeo sam da napišem jedno skromno delo. Samo, nisam napisao to delo da bih naterao okolinu da kaže: „Vidi, naš Hajri Irdal napisao knjigu!“, što bi značilo da sam se odazvao pozivu ega, koga sam se oduvek gnušao, niti me je na to naterao neprevaziđeni talenat. Kako, zašto, pod kojim uslovima i s kojim ciljem sam napisao ovo delo, koje je izašlo iz upotrebe i koje se, zahvaljujući pravovremenoj intervenciji Halita Nepogrešivog, sada nalazi među trajno otpisanim izdanjima Instituta, objasniću u nastavku. Želim da kažem da popularnost ove pripovesti o životu i otkrićima šejha Zamanija<sup>2</sup> Hazretlerija, časovničarskog genija, dugujem uzvišenim vrlinama Halita Nepogrešivog, osnivača našeg instituta, mog dragog dobročinitelja i velikog prijatelja, koji je ni iz čega stvorio moju današnju ličnost. Zapravo, u mom životu, sve što je dobro, lepo i svrsishodno pripada tom velikom čoveku koga je pre tri nedelje od nas otrgla saobraćajna nesreća. Da ovo dokažem, dovoljno je da kažem kako je on, slušajući moje priče o *Muvakit*<sup>3</sup> Nuri efendiji, s kojim sam nekad radio, i moja objašnjenja časovničarskog

---

<sup>2</sup> Zaman (tur.) – vreme, period.

<sup>3</sup> *Muvakkit* – osoba u džamiji koja na osnovu sunčanog sata određuje vreme za molitve.

zanata, iznenada pronašao šejha Ahmeta Zamanija efendiju, otkriće možda veliko kao naš institut, i uočio neophodnost da se on smesti u vreme Murata IV. Ovo otkriće i opaska su u jednom mahu postali epicentar nekadašnjih blistavih časovničarskih svečanosti.

Prevođenje knjige na razne jezike i to što je izazvala oštre kritike i digla prašinu u zemlji i inostranstvu potvrdili su da moj pokojni prijatelj Halit Nepogrešivi nije nimalo pogrešio osetivši potrebu da otelotvori Ahmeta Zamanija, niti je bio pogrešan njegov odabir veka u kome je pomenuti trebalo da živi. Što se mene tiče, mogu samo da kažem da, iako ideja u osnovi nije bila moja, prevođenje na osamnaest jezika dela koje nosi moj potpis, upoznavanje sa istinskim naučnikom kakav je Van Hubert, kao i njegov dolazak iz Holandije samo da bi posetio grob Ahmeta Zamanija, predstavljaju najznačajnije događaje u mom životu.

Istina, ovaj poslednji bio je poprilično naporan. Razgovarati o vrlo problematičnoj temi sa stranim naučnikom, čak i posredstvom prevodioca, i pronaći grob čoveka koji nikada nije ni postojao, teže je nego što se zamišlja. Od prvog nas je, kako je to okarakterisala štampa, spasao „naš derviški stav, ležerno ponašanje, štaviše bezobzirnost“, dok nam je u drugom slučaju pritekla u pomoć navika naših predaka da koriste pseudonime.

Bilo kako bilo, posle nekoliko dana kruženja po grobljima na Edirnekapiju i Ejupu, kao i po svetilištu na Karadža Ahmetu, morali smo naići na nekog Ahmeta Zamanija efendiju. Na kraju smo ga i našli. Nimalo ne žalim što sam izmenio ličnost jednog pokojnika. Ako ništa, zahvaljujući tome, grob jadnog čoveka je doveden u red, i ime mu je postalo poznato.

Slava je istovremeno i blagodat i propast. Najpre u Holandiji, a zatim širom sveta, novine su objavile fotografiju nadgrobnog spomenika. Ja sam, naravno, pozirao tik uz njega,

jednom rukom oslonjen na kamen, dok su mi u drugoj bili kaput, kapa, novine ili slično.

Kada danas razmišljam o svemu tome, žalim samo što nisam dozvolio Van Hubertu da se slika naslonjen na spomenik. On je toliko lepih stvari napisao o mojoj knjizi, učinio da se pročujem po svetu, danima me pratio u stopu. Svaku njegovu molbu odbijao sam govoreći: „Na kraju, vi ste hrišćanin, namučićete mu dušu!“, i dozvoljavao sam mu da stane samo s moje desne strane. Ipak, ako se malo razmisli, bio sam u pravu jer, tip me je mesecima maltretirao. Lepo se taj okoristio! Stalno bi dolazio da nam iz nekog razloga svima oduzima mir. Mi smo bića koji žive u svom svetu! Sve što imamo po našoj je meri. Pa opet, kao što će se videti na kraju, Van Hubert mi se osvetio.

Da, ne sviđa mi se da pišem i čitam, pa opet jutros, s ogromnom sveskom ispred sebe, pokušavam da zabeležim svoje uspomene. Zbog toga sam ustao u pet sati, ranije nego inače. Izgleda da se još uvek nije probudio niko od ljudi koji pošteno i vredno održavaju vilu *Sat* – naše služavke, Arif efendija, kuvar koji prilično dobro kuva i jedina mu je mana što nije s Crnog mora, Arapkinja Zejnep hanuma, koju smo s toliko muke našli da bismo svojoj kući podarili izgled kakvog starog hana. Kako je to čudno; kad sam bio dete, Istanbul je bio pun crnaca, a sada su retki kao uvozna roba. Hteo ne hteo, morao sam sâm da skuvam kafu. Potom, zavalivši se u fotelju, trudio sam se da u glavi nižem događaje, da razmišljam o svom prošlom životu, da izdvojim stvari koje bi trebalo zaboraviti, prećutati ili izmeniti, a sve ono što treba obavezno zapisati da proširim, ne gubeći iz vida sve uslove neophodne da se ostvari autentičnost nekog dela, a naročito memoara.

Jer ja sam, Hajri Irdal, isključivi pristalica nepomućene istine. Zašto bi neko uopšte pisao ako već o stvarima ne govori otvoreno? Bezuslovna istina traži selekciju, eliminaciju.

Složićete se da nije moguće baš o svemu pričati onako kako jeste. Umesto da stanete u pola rečenice, potrebno je da unapred isplanirate i izaberete mesta o kojima ćete se dogovoriti s čitaocem. Jer, iskrenost ne pripada samo jednom čoveku.

Pošto sve ovo vidite, ne verujte da mislim da je toliko važno da moja životna priča bude ispričana, ni da sam joj dao veću vrednost od one koju zapravo ima. Oduvek sam verovao da je Svevišnji podario život ljudima ne da bi o njemu pisali već da bi ga proživeli i u dobru i u zlu. Sve je ionako već zapisano božjom rukom. Moja namera nije da pišem o sebi već želim da otrgnem od zaborava neke događaje čiji sam bio svedok i da sačuvam uspomenu na dragog čoveka koga sahranismo pre tri nedelje.

Ja, koji sam najskromnije, najapsurdnije i kako je to moja žena govorila najnesposobnije stvorenje, imao sam sreću da upoznam jednog veoma obdarenog čoveka. Proveo sam godine pored njega i posmatrao kako radi. Bio sam svedok rađanja ideje u njegovoj glavi; kako je poput mladog drveta rasla, prožimajući svojim granama celo njegovo telo, da bi ga napustila kada je trebalo da se ostvari. I tako sam svakodnevno gledao kako se od iskre njegovog oka razvija naš današnji, odnosno, jučerašnji Institut, najvažnija i najkorisnija ustanova našeg doba. Mogu da kažem, a da se ne hvalim i ne budem ismejan, da su sreća i slučaj učinili da ja, Hajri Irdal, iako jadan i nesposoban, odigram važnu ulogu u osnivanju ove ustanove.

Izgleda mi da je moja najveća obaveza prema budućim generacijama da napišem sve što sam video i čuo. Međutim, Halit Nepogrešivi, jedini čovek koji bi mogao bolje od mene da napiše istoriju osnivanja Instituta, nije više među nama. Sinoć sam opet posmatrao njegovo prazno mesto za našim stolom. Nikada neću zaboraviti kako je moja žena tokom večere očima punim suza posmatrala njegovu stolicu. Sve oko nje bilo joj je strano. Na kraju, pošto više nije mogla da izdrži,

obrisavši uplakane oči salvetom, ustala je od stola i zatvorila se u sobu. Siguran sam da je celu noć plakala. Imala je i zašto, jer, osim što je bio moj dobročinitelj, Halit je bio i njen veliki prijatelj. I njena opravdana tuga donekle me je podstakla da zapišem ove uspomene.

Ležeći sam u krevetu, dugo sam razmišljao: „Toliko toga si video i prošao da je u tvojih šezdeset godina stalo nekoliko života. Iskusio si bol čoveka koga je beda saterala u ćošak, a onda si se munjevito uspeo stepenicama uspeha. Rešili su se problemi koji su izgledali kao da se nikada i ni na koji način ne mogu rešiti. I sve to je samo Halitova zasluga. On je bio taj koji je došao i izvukao te sa smetlišta, čineći da svako ko je bio zakleti neprijatelj tvog života, misli i mira, postane tvoj prijatelj. I ti, koji si oko sebe video samo bedu, siromaštvo i ružnoću, odjednom si osetio malo sreće i istinskog užitka dostojnih čoveka i spoznao plemenitost duha. Naučio si šta je ljubav prema bližnjem. On ti je otkrio plemenito lice tvoje žene Pakize. I mada si mislio da su tvoja deca siročad koju ti je Bog poslao da bi te dodatno mučio, odjednom si zahvaljujući njemu shvatio da su deca blagoslov. Zar nećeš učiniti ništa za uspomenu na dobrog, čistog i u svakom pogledu najvećeg prijatelja? Zar ćeš pristati da on padne u zaborav pod teretom ismevanja i optužbi? Razmisli još jednom o tome kakav je bio tvoj život pre nego što si upoznao Halita! Ko si ti sada? Seti se samo kuće u Edirnekapiju, uterivača dugova koji su te svakog dana sačekivali na vratima ili te presretali na putu, kako si se borio za koricu hleba... a onda to uporedi s današnjim mirom i srećom!“

## 2

Pomenuo sam svoj život pre Halita Nepogrešivog, ako se to uopšte može nazvati životom. Ako je život lišenost od svega, zlopaćenje, poniženje koje tišti dušu i stalno koprcanje u obručju iz koga nema izlaska, onda smo moja porodica i ja živeli život punim plućima. Ne, kada se ovoj reči pridodaju širina duha i mogućnosti, kada se osete neka prava, iskrene radosti, trunka sigurnosti naspram spoljašnjeg sveta, ravnopravni odnos u kontaktu s okolinom, onda je to druga priča. Pazite, ja nisam rekao ništa o radu i korisnosti čoveka! Nisam bio ni svestan da postoji ova vrsta užitka dok nisam upoznao Halita. Moj život danas ima samo jedan cilj. Za sobom ostavljam posao po kome će me, ubeđen sam, ljudi pamtiti. Deset godina sam obavljao dužnost direktora najkorisnijeg i najmodernijeg instituta. Učinio sam dobro, našao zaposlenje, obezbedio mir i spokoj ne samo mojoj deci, daljim i bližim rođacima, supruzi i prijateljima, već celom čovečanstvu, čak i onima koji su me povredili. Dovoljno je da podsetim da smo doprineli razvoju našeg grada time što smo u kvartu Suadije izgradili naselje za sve zaposlene u Institutu, od kojih su pola moji i Halitovi rođaci; jer, po osnivanju Instituta, Halit Nepogrešivi je uradio pravu stvar odlučivši da se kadar formira

u podjednakoj meri od onih koje je preporučilo rukovodstvo, kao i od dalje i bliže rodbine, na šta smo bez oklevanja pristali.

Ne znam da li ima potrebe ovde da pominjem napade štampe, koji su počeli mnogo pre ukidanja Instituta, a čija je silina dostigla vrhunac nakon donošenja odluke o gašenju. Kako je život čudan! Novine koje su deset godina ranije hvalile i obožavale sve ono što smo radili, predstavljajući nas u svetu kao instituciju za primer, koje nisu propuštale naše konferencije za medije i koktele, i koje su mi bile naklonjene, sada ne prestaju da pišu protiv nas.

Prvo su pisale da je naša ustanova velika i bespotrebna. Ne uzimajući u obzir koliko smo ljudi zaposlili u državi koja pati od prevelike nezaposlenosti, bez prestanka su nas teretili za preveliki broj zaposlenih – tri direktorata, jedanaest direktora različitih sektora, četrdeset sedam daktilografa, dvesta sedamdeset službenika u kontroli. Zatim su se podsmevali imenima kojima smo nazvali sektore, kao da mala i velika kazaljka, klatno, feder i igla nisu delovi sata, a sat, minut, sekund i stotinka nisu delovi vremena. Još kasnije obrušili su se na stručnost, obrazovanje i nadležnost naših službenika, koji su dobro ispekli zanat deset godina odgovorno radeći na vodećim pozicijama. Naposljetku su bespoštedno napali naša izdanja, koja su im se nekada toliko dopadala.

Raskrinkali su sva naša dela, na čelu s mojom knjigom *Šejh Ahmet Zamani i njegova dela*. Teza o temi „Uticao južnog vetra na podešavanje kosmičkog sata“, knjiga koju je s toliko pažnje i truda napisao šef odseka Šesnaest stotinki i muž moje mlađe svastike, *Sat i psihoanaliza* i *Irdal metoda u karakterizaciji sata* mog prijatelja doktora Ramiza, *Socijalni monizam i sat*, *Sekunda i društvo* od Halita Nepogrešivog, bile su knjige čije su korice osvanule na naslovnim stranama

časopisa, da bi pod vrlo izvitoperenim naslovima bile ili ismejane ili okarakterisane kao opasna literatura.

Na ovome se nisu zaustavili već su nas optužili za prevaru, napadajući naš sistem kolektivnog kažnjavanja, koji je uključivao nagrađivanje, popuste, dupliranje i opklade, obezbeđivao sredstva kojima su se olakšavale naše naučne i društvene aktivnosti i u velikoj meri radovao i zabavljao stanovnike našeg grada.

Kako su samo aplaudirali tom sistemu kažnjavanja, koji sam izmislio u trenucima dosade tokom beskonačno dugih partija begemona koji su igrali moja žena Pakize i Halit.

Jedan finansijski ekspert zvanično je izjavio da smatra ovaj sistem važnim otkrićem za razvoj ekonomije. Kasnije se uopšte nije ustručavao da svaki put pomene moje ime zajedno s Turgotom, Neckerom i Sahtom.

Imao je pravo, jer nezadovoljstvo se nalazi u osnovi svih poslova koji se tiču finansija a koji transformišu ljude u poreske obveznike. Ako uz to imaju izgled kazne, onda je čovek stalno nervozan. Naš sistem kažnjavanja uopšte nije bio takav. Pošto mu naš kontrolor saopšti da je kriv, krivac se najpre začudi, onda, uvidevši u čemu je stvar, osmehne se, da bi se na kraju, kada shvati da će do izvršenja zaista doći, zacenio od smeha. Koliko je samo bilo njih koji su u prvim danima govorili: „Posetite nas jednom u kući, evo vam adresa. Moja žena apsolutno mora da vidi ovo!“, i uz vizit-kartu pružali službenicima pare za benzin.

Osnovica sistema kažnjavanja bila je pet kuruša za sat čije se vreme nije poklapalo s vremenom satova u okolini, prevashodno s javnim gradskim satovima. Međutim, u slučaju da se sat ne podudara s još nekim satom, kazna se udvostručavala. Shodno tome, kako se broj satova u komšiluku

povećavao, tako se geometrijskom progresijom umnožavalo i kažnjavanje. Pošto je bilo prosto nemoguće da svi satovi budu tačno podešeni – što je bila stvar izbora satova, a ja to, naravno, nisam smeo da otkrivam – jedna kontrola bi na prometnom mestu sakupila priličnu sumu novca.

Uz to, mi smo ovom prilično zamršenom računu dodali još i razliku između kašnjenja i žurenja satova. Svako zna da sat ili kasni ili žuri, treće ne postoji. Opšte je pravilo da se sat nikada ne može sasvim podesiti. Međutim, dešava se da stane, i tada stvar dobija lični karakter. Ja sam pobornik teorije po kojoj je čovek stvoren da bude vladalac svemira, tako da je u prirodi stvari da se prema njemu usklađuju. Na primer, naše društvo u periodu vladavine Abdulhamida, kada sam ja bio dete, bilo je potpuno smrknuto. Ovo neraspoloženje se u koncentričnim krugovima širilo od padišahovog lica i prenosilo na ostale stvari. Svi moji vršnjaci pamte tužan, oštar i bolan zvuk brodske sirene iz tog vremena. Međutim, oslušnite kako se radosno oglašavaju tramvaj i brodska sirena danas kada su nam okolnosti naklonjene i život pun smešnih stvari!

Takvi su i satovi. Oni, hteli ne hteli, menjaju svoj hod u skladu s temperamentom vlasnika, njihovim strpljenjem, bračnim životom, političkim uverenjima. Pogotovu je prirodno sresti se s ovim poslednjim, odnosno naići na priličan broj političkih pravaca u jednom društvu kakvo je naše, koje je na krajnje revolucionaran način napustilo prošle generacije i klasni poredak i munjevito krenulo napred. Iz nekog razloga ova politička uverenja u većini slučajeva ostaju skrivena. Kada su mnoge zakonske sankcije na snazi, sigurno je da niko neće izreći svoje mišljenje javno već tajno. Naši satovi su nesumnjivo mesta gde se razotkrivaju skrivene stvari, različiti karakteri i uverenja.

Sat je najverniji prijatelj svog gospodara, on prati puls njegovog zgloba, deli uzbuđenja nastala u njegovim grudima,